

TYT COĞRAFYA ÖZET

ADI VE SOYADI:

SINIFI:

DÜNYANIN ŞEKLİ HAREKETLERİ

***Dünyanın şeklinin **geoit** olmasının ispatı yerçekiminin kutuplarda fazla olması ve ekvator yarıçapının kutuplar yarıçapından daha büyük olmasıdır.

*** **Ayda atmosfer olmadığından** hayat, iklim olayları görülmez. Sıcaklık farkı mekanik çözülme çok fazladır. Gölgeler tam karanlıktır ve yüzeyine çok meteor düşer.

***Ay; iç ısıyı kaybettiğinden deprem volkanizma görülmez.

*** **Dünyanın şeklinin yuvarlak** olmasının sonuçları: -gece gündüzün oluşması, -haritalarda hatalar, -paralellerin boylarının ve çizgisel hızın, güneş ışınlarının ve sıcaklığın ekvatordan kutuplara doğru küçülmesi.

*** Paralellerin arasındaki uzaklık dünyanın her yerinde 111 km iken meridyenler arasındaki uzaklık ekvatordan kutba gittikçe azalır.

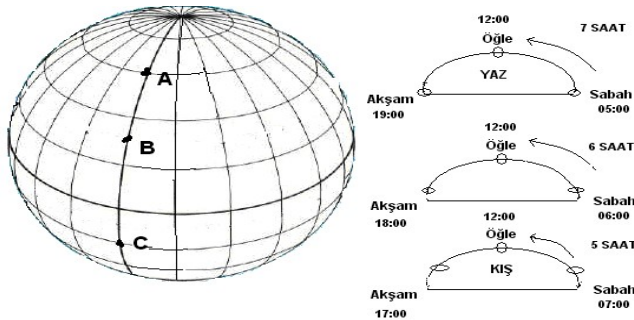
*** **Bütün meridyenler kutup noktasında birleşirler. (KUTUP CAPE)** Bu yüzden uzunlukları eşittir ve aralarındaki uzaklık ekvatordan kutba gittikçe azalır.

***Aynı meridyen üzerinde yerel saat aynıdır.

*** Türkiye ilkbahar ve yazın 45 doğu meridyenindeki Iğdır'ın yerel saatini; sonbahar ve kışın 30 doğudaki İzmit'in yerel saatini **ortak saat** olarak kullanır.

*** Ekvatordan kutba gittikçe düzenli olarak değişen her şey **enlemin** sonucudur. Örn: sıcaklık, güneş ışınlarının geliş açısı, yerçekimi, dünyanın çizgisel hızı, daimi kar sınırı, bitki örtüsü..

*** **Boylam (meridyen)** sadece yerel saati etkiler.

*** Doğu – Batı yönünde geniş olan ülkeler birden çok ortak saat kullanırlar. Örn: B.D.T. , Kanada...

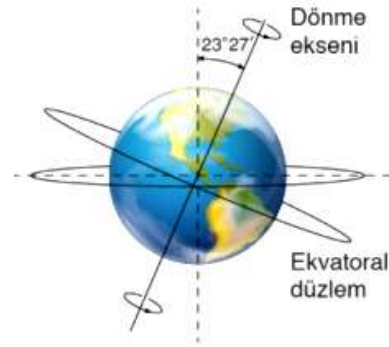
*** Enleme ve boylama bağlı her şey **matematik konum**, bunların dışındaki her şey (yer şekilleri, denizellik, yer altı kaynakları vb.) **özel konumdur**.

*** Mevsimlerin belirgin olarak yaşanması matematik konumun sonucu iken aynı anda dört mevsim yaşanması (yer şekilleri) özel konumdur.

*** **Dünyanın günlük hareketinin sonuçları:** -gece gündüzün birbirini takip etmesi, -mekanik çözülme, -meltem rüzgârları, -akıntı ve rüzgârlarda sapmalar, -dinamik basınçlar,-yerel saatler, -yönler oluşur. (Gün boyu, gün içinde gibi ifadeler günlük hareketin sonucudur.

*** **Dünyanın yıllık hareketi sonunda;** -mevsimler oluşur, -güneş ışınlarının geliş açısı yıl boyu değişir, -muson rüzgârları oluşur, -güneş ışınları dönenceler arasına iki kez, dönenceler üzerine bir kez dik açıyla gelirken dönenceler dışına hiçbir zaman dik açıyla gelmez.

*** Dünya güneş çevresinde elips bir yörüngede döndüğünden dünya güneşe bazen yaklaşır, bazen uzaklaşır. Böylece şubat ayı 28 gün sürer, eylül ekinoksu 2 gün gecikerek 23 Eylülde gerçekleşir, yarımkürelerde mevsim süreleri farklıdır.

*** Dünyanın **eksen eğikliği** 23 27 dir. Bu yüzden: farklı yarımkürede farklı mevsim yaşanır, dönenceler ve kutup daireleri, kutuplarda 6 ay gece 6 ay gündüz oluşur, güneşin doğuş batış saatleri aydınlanma çizgisi ve gece gündüz süresi sürekli

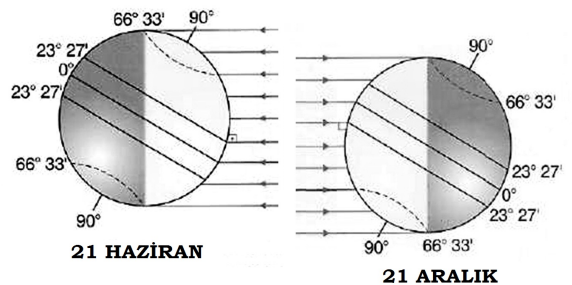
değişir.

*** **Ekvator**da (adından da anlaşılacağı gibi) her şey düzenlidir. Sıcaklık, yağış düzenlidir. Sürekli gece – gündüz 12'şer saattir. Ekvatordan kutba gittikçe gece – gündüz arasındaki fark artar.

*** **21 Haziranda** ışınlar KYK' ye (Yengeç Dönencesi), **21 Aralık'ta** GYK' ye (Oğlak Dönencesi), 21 Mart ve 23 Eylülde Ekvatora dik açıyla gelir. Işınlar dik açıyla geldiği zaman sıcaklık artar.

*** Haziranda kuzey kutbu, Aralıkta Güney kutbu 6 ay gündüz yaşar. Bu tarihlerde buralara yaklaştıkça gündüzler uzar. Örn: Haziranda Norveç'te 20, Ukrayna'da 17, Türkiye'de 14, Mısır'da 13, Brezilya'da 12 saat gündüz yaşanır.

*** **Çizgisel hız** en fazla ekvatordadır. Buradan uzaklaştıkça azalır.

TYT COĞRAFYA ÖZET

HARİTA BİLGİSİ

*** Türkiye'nin **gerçek alanı** 814.578 km² iken **izdüşüm alanı** 780,576 km² dir. Bu fark, yüzey şekillerinin engebeli olmasından kaynaklanmaktadır.

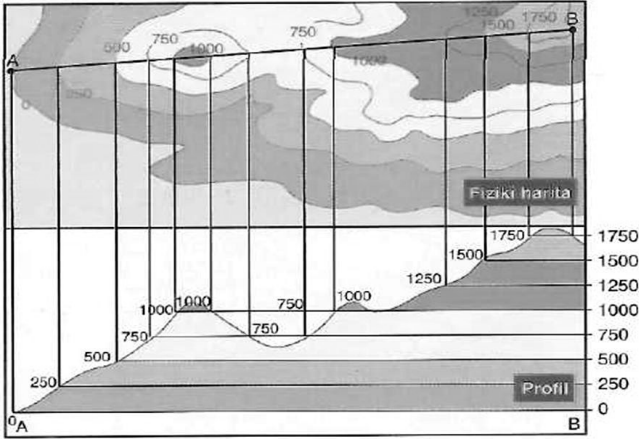
*** **Krokinin** haritadan tek farkı ölçeksiz olmasıdır.

*** Her haritanın ölçeği, kuşbakışı çizimi, matematik konumu, yön ve lejantı (harita anahtarı) vardır. Her haritadan uzunluk ve alan hesaplanabilir.

*** **Ölçeğin paydası ile ölçek ters orantılıdır.** Payda büyüdükçe ölçek küçülür. Örn: 1: 200 ölçeği 1: 100 000 ölçeğinden daha büyüktür.

*** Haritada ayrıntıyı belirleyen **ÖLÇEK**'tir. **ÖLÇEK** = AYRINTI'dır. Ölçek büyükse (yani paydadaki sayı küçük ise) ayrıntı fazla, hata oranı azdır.

*** **Renklendirme** yönteminde yeşil 0 – 500 metre, sarı 500 – 1000 metre, turuncu 1000 – 1500 metre, kahverengi 1500 – 2000 metreler arasında gösterir. **Farklı yükseklikler farklı renklerle gösterilir.** Örneğin: Çukurova ile Konya ovası gibi...

Bir topoğrafya haritasından profil çıkarılması

*** **izohips haritaları** yer şekillerini gösteren eş yükselti haritalarıdır. İzohipsler sıklaştıkça eğim artar, seyrekleştikçe eğim azalır. Dağ dorukları en küçük halka ile deniz kenarları ise en geniş halka ile gösterilir. Aynı eğri üzerindeki her yer aynı yüksekliğe sahiptir. Birbirini çevrelemeyen komşu izohipsler aynı yüksekliğe sahiptir.

*** Kesir ölçek **cm** olmak zorundadır. Payı 1'dir. Paydası ise küçültme oranına göre değişir.

*** Her **haritada hata** vardır. Bunun sebebi dünyanın şeklinin küresel olmasıdır. Ekvatordan kutba gittikçe ve gösterilen alan büyüdükçe hata oranı artar.

*** **Renklendirme** yöntemiyle gösterilen fiziki haritalarda her rengin farklı yükselti basamağı vardır. 500m'ye kadar yerler yeşil, 500 ile 1000m arası sarı, 1000m ile 1500m turuncu, 1500 ve üzeri kahverengi ile gösterilir.

TÜRKİYE'NİN YER ŞEKİLLERİ

*** Türkiye günümüzdeki yeryüzü şekillerini **III. zamanın sonunda** ve **IV. zamanın başında** kazanmıştır. Buna kanıt olarak aşağıdaki özellikler sayılabilir:

1. Türkiye'deki akarsuların genelinin denge profilini almamış olması
2. Türkiye'nin genelinin deprem kuşağı üzerinde yer alması
3. Genç kıvrım dağlarının ve yeni sönmüş volkanların geniş yer kaplaması

*** **Türkiye yeryüzü şekillerinin çok çeşitlilik gösterdiği bir ülkedir.** Yeryüzü şekilleri kısa mesafelerde değişmektedir. Bu özelliğinin sonucunda;

1. Ülkemizde aynı anda değişik iklim özelliklerinin yaşanmasına neden olur. Antalya'da denize girilirken aynı anda Toroslar'ın yükseklerinde kayak sporunun yapılması gibi.
2. Mikro klima bölgelerinin oluşmasına neden olur. Iğdır'da pamuk yetiştirilmesi, doğu Karadeniz'de turuncgiller yetiştirilmesi gibi...

*** Türkiye **yükseltinin fazla** olduğu bir ülkedir. Bu özelliğinin sonucunda:

1. Denizel iklimin etki alanı azalmış, karasal iklimin etkisi ve etki alanı artmıştır. Örneğin, yaklaşık aynı enlemler arasında yer almasına rağmen Doğu Anadolu bölgesi iç Anadolu bölgesine göre; kışlar oldukça sert, yazlar daha az sıcak ve süresi daha azdır.
2. Tarım ürünlerinin hasat edilmesi ve olgunlaşması alçak yerlere göre gecikir. (Önce Akdeniz'de en son Doğu Anadolu'da)
3. Tarım alanı azalmıştır.
4. Dağların uzanışı kıyı ile iç kesimler arasındaki iklimin, bitki örtüsünün, ulaşımın, yetiştirilen tarım ürünlerinin farklı olmasına neden olur.
5. Tarım ürünlerinin yayılış alanını belirler. Soğuklara dayanamayan, yetiştirme alanı dar olan bitkilerin (zeytin, turuncgiller) ekimi Akdeniz ve Ege'de sıkışır kalır.
6. Buğday, arpa, şekerpancarı, üzüm, elma gibi bitkiler geniş yayılış alanı bulmuştur.

*** **Yüksek bir ülke** durumundaki Anadolu'da eğim şartları da son derece kuvvetlidir. Bu özelliğinin sonucunda;

1. Akarsuların aşındırma gücü fazladır.
2. Akarsularımız denge profillerini kazanamamışlardır.
3. Akarsularımız üzerinde akarsu taşımacılığı ve ulaşım yapılamaz.
4. Akarsularımızdan üretilen enerji üretimi fazladır.
5. Kara ve demiryolu ulaşımını güçleştirir.

*** Türkiye'deki dağlar **batı - doğu doğrultusunda** uzanırlar. Bu özelliğinin sonucunda; Ülkemizdeki ulaşım yolları doğu-batı doğrultusunda gelişmiştir.

*** Doğu Karadeniz, Doğu Anadolu gibi **yer şekillerinin engebeli** olduğu alanlarda:

1. tarımsal nüfus yoğunluğu fazladır
2. tarım alanları sınırlıdır

TYT COĞRAFYA ÖZET

3. tarımda makineleşme sınırlıdır
4. Akarsuların enerji potansiyelleri yüksektir.

*** Konya, Mardin, Edirne, Zonguldak, Taş eli Platosu gibi yerlerde **deprem** ihtimali azdır. Çünkü buralar birinci zaman arazileridir. Ege Bölgesi, Kuzey Anadolu dağlarının güneyi ise yeni oluşumlu olduğu için deprem ihtimali fazladır.

*** **Akarsularımız** üzerinde akarsu taşımacılığı ve ulaştırıcılığı yapılamaz. Bunun nedenleri; akarsularımızın denge profiline ulaşamamış olmaları, rejimlerinin düzensiz olması ve su miktarının yetersiz olmasıdır.

*** Yeryüzünde kaplıca, ılıca, deprem, volkanizma, genç kıvrım dağları, kırık hatları arasında paralellik vardır. Çünkü oluşumunu henüz tamamlamamış genç arazilerde meydana gelirler.

*** Akarsularımızın **rejimleri düzensizdir**. Bunun temel nedeni iklimin yarı kurak oluşu, yağış rejiminin düzensizliği ve kar erimeleridir. Bu yüzden Akarsularımızdan yılın bir kısmında yararlanabiliriz.

*** **Erozyon** bitki örtüsünün olmadığı, ani yağışların olduğu (İç Anadolu, Güneydoğu, Doğu Anadolu) olur. **Heyelan** ise aşırı eğim ve yağışların olduğu yerde (Karadeniz) oluşur. Nadas, Engebeli yer şekilleri, toprağın yanlış ve aşırı işlenmesi, toprağın eğime paralel sürülmesi erozyonu hızlandırır. Erozyonu önlemede en etkili faktör ağaçlandırmadır.

*** **Peribacaları**; volkanik arazi, eğim, sel suları ve farklı aşınmanın birlikte etkili oldukları yerlerde meydana gelir. Peribacalarını oluşturan akarsu ve sel sularıdır. Peribacalarında rüzgârlar dolaylı etkilidir.

*** **Ekvatorial bölgede** akarsuların rejimleri düzenli, akımları fazla ve akarsu boyları çok az nüfuslanmıştır. (Her mevsim bol yağış alırlar.) Örnek: Amazon ve Kongo

*** **Menderesler** eğimin azaldığı yerlerde bölgelerde görülür. Bu yüzden en çok Batı Anadolu'da rastlanır. Menderes şeklinde akan bir akarsuyun hızı, aşındırma gücü, enerji potansiyeli, yatak eğimi azalmış uzunluğu artmıştır.

*** Akarsuyun **birikim** yapabilmesi için kesinlikle yatak eğiminin ve hızının azalması gerekir. Örn: Birikinti konisi

*** **Rejim**: Yıllık düzendir. **Akarsu rejimi**: Akarsuyun yıllık akım düzeni yağış rejimi: yağışın yıl içinde dağılımı sıcaklık rejimi: Sıcaklığın yıl içinde dağılımıdır. Akarsuyun rejimi, o bölgenin sıcaklığından, yağış biçiminden, yağış miktarından, akarsu havzasının genişliğinden etkilenir.

*** **Denge profili**, akarsuyun aşındırmasının son safha sında ortaya çıkan yer şeklidir. Ülkemiz akarsuları denge profiline ulaşmamıştır. Sebebi ülkemizin yakın zamanda oluşmuş, yüksek bir ülke olmasıdır.

*** **Delta** akarsuların döküldüğü yerde oluşan üçgen şeklindeki ovadır. Deltanın oluşması için; akarsu bol alüvyon taşımali, kıyı sığ olmalı, akıntı ve med - cezir olmamalıdır. Okyanus kıyılarında gelgit olduğundan delta oluşmaz.

*** Okyanus kıyısında gelgitin etkisiyle **Haliçler** oluşur. Hamburg, Amsterdam gibi. Deltanın olduğu yerde haliç; haliçin olduğu yerde delta oluşmaz. Ülkemizde haliç yoktur.

*** Bafra ovası Kızılıрмаğın, Gediz deltası Gediz'in, Çarşamba ovası Yeşilırmağın, Çukurova ise Seyhan'ın biriktirmeleri sonucunda oluşmuş alüvyal ovalardır. Antalya ovası ise karstik bir ovadır.

*** **Buzullaşma**, Türkiye'nin bugünkü jeomorfolojik görünümünü kazanmasında en az etkili olmuştur. Çünkü Türkiye ılıman kuşakta yer alır.

*** **Rüzgârlar** genellikle kurak ve yarı kurak bölgelerde aşındırma ve biriktirme faaliyetlerini sürdürürler. Rüzgârların bu bölgelerde şekillendirme yapmalarına sebep olarak; bu bölgelerin nem oranının azlığı, bitki örtüsünün cılız olması, toprak yapısının özelliği ve deniz etkisinden uzak olmaları gösterilebilir.

*** Karadeniz'de yağışın fazla, sıcaklık ve buharlaşmanın az olması birçok akarsuyun bol su getirmesi, Karadeniz'e tuzluluk derecesinin az olması özelliğini kazandırmıştır.

*** **Kalkerli** bir arazide yer alan kaynağın özelliği suyunun çok miktarda kireç içermesidir. **Karstik arazinin** en yaygın olduğu yer Batı Akdeniz (Teke ve Taşeli yöresidir.)

*** Toprağın verimini belirleyen içindeki bitki ve hayvan kalıntılarıdır. Buna **Humus** denir. Humuslu topraklar verimlidir.

*** Ekvator, Doğu Karadeniz gibi yağışın fazla olduğu yerlerde toprak yıkanacağı için toprakta humus, tuz ve kireç olmaz. Bu yüzden bu topraklar verimsizdir.

*** Yerli topraklar içinde en verimli toprak humusu çok olan **Çernezyum** topraktır. Ülkemizde Erzurum Kars çevresinde bulunur.

*** Akdeniz'de Terra Rossa, İç Anadolu'da bozkır toprağı, Batı Karadeniz'de Podzol toprak yaygındır.

*** **Taşınmış topraklar** verimlidir. Akarsuyun taşıdığı toprak Alüvyon, Rüzgârın taşıdığına Löss, Buzulun taşıdığına ise Moren denir.

*** **Taşlar** üç kısma ayrılır. 1. Püskürük (Volkanik) 2. Tortul 3. Başkalaşım (Tortul taşlar içlerinde fosil bulundurur.)

*** Kömür çok miktarda bitkisel maddenin havasız bir ortam da ve basınç altında değişmesi sonucunda oluşan bir kayadır. Buna göre kömür, **organik tortul** kayalardandır.

TYT COĞRAFYA ÖZET

***Kimyasal tortul taşlar suda eriyebilen taşlardan oluşur.
Örn: kireçtaşı (kalker) alçıtaşı... Akdeniz de yaygındır.

*** **İç Kuvvetler dörde ayrılır.**

1. Orojenez (Dağ oluşumu)
2. Epirojenez (Kıta Oluşumu)
3. Volkanizma
4. Depremler

*** **Dağlar** kıvrılarak veya kırılarak oluşur. Kuzey Anadolu dağları ve Toroslar Kıvrım dağlarıdır. Ege Bölgesindeki dağlar ise kırılma sonucu oluşmuşlardır.

*** Bir yerin toptan yükselmesine veya alçalmasına **Epirojenez** denir. Örneğin buzulların erimesi sonucu İskandinav ülkeleri her yıl birkaç cm yükselmektedir. Alüvyon birikmesinden dolayı Çukurova çökmektedir.

*** Ülkemiz **genç oluşumlu** bir yer olduğundan deprem bakımından risklidir. Eğer bir yer genç oluşumlu ise orada fay hattı, deprem, volkan, kaplıca gibi olaylar görülebilir.

*** **Volkanik alanlar** tehlikeli olmalarına rağmen yoğun nüfusludur. Bunun sebebi arazinin verimli olmasıdır. (Aynı zamanda maden bakımından da zengindir)

*** Sıcaklık farkına bağlı olarak taşların parçalanmasına **mekanik (fiziksel) çözülme** denir. Çöllerde ve Karasal iklim bölgelerinde yaygındır. **Kimyasal çözülme** ise yağışlı bölgelerde gerçekleşir. Ekvator ve Muson gibi.

İKLİM BİLGİSİ

*** **Atmosfer:** canlılara hayat, iklim olaylarının görülmesini sağlar, sıcaklığı düzenler, gölgeler tam karanlık olmaz, zararlı ışınları ve meteorların düşmesini önler.

*** **İndirgenmiş izoterm haritasında yükseltinin etkisi yoktur.**

*** Denizler üzerinde aynı enlemlerde sıcaklıkların farklı olmasının sebebi **okyanus akıntılarıdır**. Örn Kanada'nın doğu kıyıları ile İngiltere'nin batı kıyıları.

*** Türkiye çevresindeki rüzgârlar saat yönünde hareket ederek kuzeydekiler, KaYİP (Karayel, Yıldız, Poyraz), güneydekiler SaKaL (Samyeli, Kible, Lodos) formülü ile bulunur. Kuzeyden esen rüzgârlar soğuk, güneyden esen rüzgârlar sıcaktır.

*** **Basınç:** ısınmaya veya soğumaya bağlı oluşursa **termik**, dünyanın günlük hareketine bağlı oluşursa **dinamik basınç** olur. Sibiry'a ve Basra Türkiye'yi etkileyen Termik basınç, İzlanda ve Asor dinamik basınçlardır.

***Bir **rüzgârın esiş yönü öncelikle yer şekillerine bağlıdır**. Örn Ege'de doğu – batı yönünde, Çanakkale'de kuzeydoğudan eser.

***Bütün rüzgârlar Yüksek Basınç'tan Alçak Basınca doğru eserler.

***Rüzgârlar Kuzey yarımkürede saat yönünde, güneyde saatin tersi yönde savrulurlar. (Günlük hareket)

*** Alize, Batı ve Kutup rüzgârları **sürekli rüzgârlar**, Muson Rüzgârları **mevsimlik rüzgârlar**, meltemler **günlük rüzgârlar**, diğerleri yerel rüzgârlardır. Yerel rüzgârlar geldikleri yere göre sıcak ya da soğuk karakterlidir. Ancak **Föhn** rüzgârı geldiği yerden değil dağların yamacına sürtünerek her 100 metrede 1 C° ısınır. Kışın Doğu Karadeniz'de görülür.

*** Havadaki neme **mutlak nem**, havanın nem taşıma kapasitesine **maksimum nem**, ikisinin oranına yani havanın yağış getirme ihtimaline ise **bağıl nem** denir. Bağıl nem % 100 olursa yağış olur. Sıcaklık arttıkça maksimum nem (nem alma kapasitesi) artar. Bağıl nem (yağış ihtimali) azalır. Bu yüzden **yağışın oluşmasındaki temel şart soğumadır**.

*** Türkiye'de nemliliğin en fazla olduğu bölge Karadeniz en az olduğu bölge ise İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dur.

*** Etrafı dağlarla çevrili yerlerde yağış azdır.

*** **Bağıl nemin en fazla olduğu yer** ekvator, Muson Asyası, K.batı Avrupa (Türkiye'de D. Karadeniz) dir. **Bağıl nemin en az olduğu yer** ise dönenceler çevresindeki çöller, karaların iç kesimleridir. (Türkiye'de İç ve Güneydoğu Anadolu'dur.)

*** **Alçalan hava kesinlikle yağış getirmez**. Föhn Rüzgârı ve yüksek basınç alanlarında bu yüzden yağış görülmez.

*** Ekvatordan kutba gittikçe sıcaklığın düşmesinin sebebi **ENLEM** dir. Örneğin Akdeniz'in Karadeniz'den daha sıcak olması, Türkiye'ye kuzeyden esen rüzgârların soğutucu etki yapması gibi.

*** Ekvator'dan kutba gidildikçe sıcaklık azalmıyorsa **enleme terstir**. Örneğin k.batı Avrupa'nın Orta Avrupa'dan sıcak olması (akıntılar) kışın Ankara'nın Samsun'dan soğuk olması (denizellik-karasallık)

*** **Sıcaklık farkını belirleyen en önemli faktör nemdir**. Nemli bölgelerde sıcaklık farkı azdır. Örn. Karadeniz. İç bölgelerde ise nem az olduğundan sıcaklık Farkı fazladır.

*** Ülkemizde sıcaklığın Doğu'ya gidildikçe düşmesi **Yükselti**'nin sonucudur.

*** Aynı yükseltideki bir dağın kuzey yamacı ile güney yamacı arasında sıcaklıkların farklı olması **bakı** etkisinin bir sonucudur.

TYT COĞRAFYA ÖZET

*** Kuzey Yarımkürede karaların oranı, Güney yarımkürede ise denizlerin oranı fazladır. Dünyanın en sıcak ve en soğuk yerleri kuzeydedir. İzotermeler kuzeyde daha çok sapmaya uğrar. (KYK ile GYK iklim bakımından karşılaştırılırsa **kara ve denizlerin dağılışı** bu farklılıkta ana etkindir)

TÜRKİYE’NİN İKLİMİ

*** Ülkemizde üç çeşit iklim görülür. Karadeniz kıyılarında her mevsim yağışlı Karadeniz iklimi (**Okyanus iklimi**), iç ve Doğu Anadolu’da Karasal, Marmara Ege ve Akdeniz’de Akdeniz iklim özellikleri görülür.

*** **Karadeniz iklimi:** Her mevsim yağışlıdır. En fazla yağışı yağış sonbaharda düşer. Doğal bitki örtüsü ormandır. Yüksek alanlarda Alpin çayırlar görülür. Denizellik etkisinden dolayı kışlar fazla soğuk, yazlar fazla sıcak olmaz. Dağların denize paralel uzanması deniz etkisini engeller. Kıyı ile iç kesim arasında iklim ve bitki örtüsü farklıdır. Örneğin Trabzon ile hemen yakınındaki Bayburt’un iklim özellikleri farklıdır.

*** **Akdeniz iklimi:** Ülkemizde en belirgin olarak Akdeniz kıyılarında görülmekle birlikte, Ege ve Marmara’nın güneyinde de etkili olmaktadır. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. En fazla yağış kışın, en az yağış yazın düşer. Ege Bölgesinde dağların kıyıya dik uzanması, Akdeniz ikliminin iç kesimlere ulaşmasına imkan sağlamıştır. Örneğin kıyıda yetişen turuncgiller 170 km içeride yer alan Nazilli’de de yetişebilir.

*** Akdeniz ikliminin doğal bitki örtüsü MAKİ’dir. **MAKİ;** Her zaman yeşil kalabilen, kışın yaprağını dökmeyen küçük boylu ağaçlardan oluşan bitkidir. Zeytin, defne, mersin, kekik gibi...

*** **Karasal iklim:** İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile Ege’nin iç kesimlerinde Afyon Kütahya çevrelerinde (İç Batı Anadolu Bölümünde) görülür. Karasal iklimin en önemli özelliği yazlar ile kışlar arasındaki sıcaklık farkının fazla olmasıdır. Bu sebeple Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır.

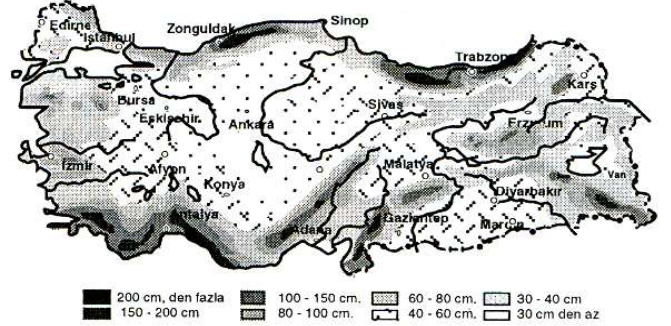
*** İç Anadolu Bölgesinde maksimum yağış ilkbaharda, (**Kırkikindi yağmurları**) minimum yağış yazın düşer. Etrafı dağlarla çevrili olduğundan yıllık yağış miktarı azdır.

*** Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeydoğu kesiminde Erzurum Kars çevresinde yıllık sıcaklık ortalaması, yükselti ve karasallık nedeniyle düşüktür. Burada en fazla yağış yaz mevsiminde düşer. Yazın yağın yağmurlar gür otların büyümesini sağlamıştır. Bu yüzden bitki örtüsü **ÇAYIR**’dır. Çayırlar Büyükbaş hayvancılığı ekonomik hale getirmiştir.

*** Ülkemizde genel olarak güneyden kuzeye gidildikçe (enlem), batıdan doğuya gidildikçe (yükselti ve karasallık) sıcaklık azalır.

*** Denize paralel uzanan yüksek dağların etekleri bol yağış alır. Doğu Karadeniz, Batı Karadeniz, Menteşe, Antalya çevresi ve Amanos Dağları etekleri bol yağışlıdır.

*** Yağışın yıl içinde dağılışına **yağış rejimi** denir. Ülkemizde İç Anadolu en fazla yağışı ilkbaharda (Kırkikindi Yağmuru), Erzurum Kars yazın, Karadeniz kıyıları Sonbaharda, Marmara Ege ve Akdeniz ise kışın alır. Akdeniz’e yaklaştıkça kış yağışları yaz kuraklığı belirginleşir.

Harita-16: Türkiye’de yağışın dağılışı

*** Karadeniz Bölgesinde orman, Ege Akdeniz kıyılarında Maki, İç Anadolu’da bozkır, Doğu Anadolu yükseklerinde doğal bitki örtüsü Çayırdır.

*** Ekvatordan kutuplara doğru gidildikçe sıcaklık değiştiği için bitki örtüsü de değişir. Aynı şekilde yükseltilere çıkıldıkça da bitki örtüsü geniş yaprak, karışık orman, iğne yaprak, çayır gibi kuşaklara ayrılır.

*** **Endemik bitki** sadece bir bölgede yetişen bitki demektir. Ülkemizde üç bin türün üzerinde endemik bitki vardır. Özellikle Toroslar ve Doğu Karadeniz gibi yüksek dağlarda yaygındır. Sığla ağacı, Safran, Anzer çayı gibi...

NÜFUS VE YERLEŞME

*** Ülkemizde Çatalca – Kocaeli (sanayi), Güney Marmara, Kıyı Ege ve Adana Bölümü (hem tarım, hem sanayi), Doğu Karadeniz (tarım), Ankara, Batı Karadeniz Zonguldak çevresi (sanayi ve maden sebebiyle) **yoğun nüfusludur**.

*** Doğu Anadolu (iklim ve yer şekilleri), İç Anadolu (kuraklık), Teke Yarımadası ve Taşeli Platosu (dağlık ve karstik arazi), Marmara’da Yıldız dağları, Kuzey Anadolu dağları **seyrek nüfuslanmıştır**.

*** İnsanlar kendilerine en uygun iklim şartlarında yaşarlar. Sıcak kuşakta yüksek yerler, ılıman kuşakta alçak alanlar daha yoğun nüfusludur. Kanada, Norveç gibi ülkelerin güneyinde nüfus yoğunlaşmıştır.

*** Akdeniz Ege sahilleri Turizmden dolayı Çukurova ise tarımdan dolayı **mevsimlik göç** alır. Yazın yaylara göçler olur.

*** **İç göçlerin sebepleri:** tarım alanlarının verimsizleşmesi, miras, işsizlik, tarımda makineleşme, terör olayları, kan davalarıdır.

TYT COĞRAFYA ÖZET

*** **İç göçlerin sonunda:** nüfus dağılımında dengesizlik, çarpık kentleşme, altyapı hizmetlerinde aksamalar ve konut sıkıntısı meydana gelir.

*** **Tarımsal nüfus yoğunluğu** Tarımla geçinen nüfusun tarım alanlarına bölünmesiyle bulunur. Tarım alanlarının az olduğu Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz gibi dağlık alanlarda fazladır.

*** **Bir ülkede nüfusun dağılışı yer şekilleri ve iklimle paralel ise tarım ülkesidir ve gelişmemiştir.** Gelişmiş ülkelerde halk daha çok sanayi ve hizmet sektöründe çalışır.

*** Nüfus artışı insanların temel ihtiyaçları karşılanamadığı için problemdir. **Nüfus artışı sonunda:** işsizlik, göçler, konut sıkıntısı, milli gelirin düşmesi, kalkınma hızının düşmesi gibi sonuçlar nüfus artışının olumsuz sonuçlarıdır.

*** Askeri gücün artması, piyasanın genişlemesi, vergi gelirlerinin artması, mal ve hizmetlere talebin artması nüfus artışının **olumlu sonuçlarıdır.**

*** **Mesken (ev) tipi ve malzemesinde** doğal çevrenin etkisi büyüktür. Ormanlık alanlarda ahşap evler (Karadeniz, İskandinavya, Kanada), Kurak ve karasal bölgelerde toprak ve kerpiç evler (İç Anadolu, Güneydoğu, Orta Asya, Kuzey Afrika), Akdeniz'de taş evler yaygındır.

*** Birincil faaliyetler Tarım, hayvancılık, madencilik, balıkçılık İkincil faaliyetler Sanayi ve atölye gibi üretim yapan yerler Üçüncül faaliyetler ise hizmet sektörüdür. (Okul, hastane vb.)

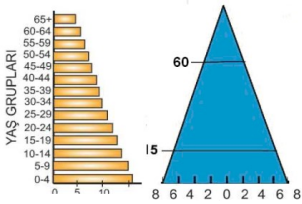
*** **Gelişmiş** ülkelerde tarımda çalışanların oranı azdır. Fakat tarımsal gelir yüksektir. İnsanlar daha çok sanayi ve hizmet sektöründe çalışırlar. Nüfus artış hızı düşüktür. Yaşlı nüfus fazladır.

*** **Gelişmemiş** ülkelerde ise tarımda çalışanları oranı yüksektir. Sanayi ve hizmet gelişmemiştir. Nüfus artışı yüksektir. Eğitim, sağlık vb. gibi problemler vardır.

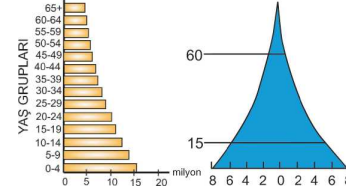
*** Bir ülke hammadde alıyor fabrikalarda işleyip mamul madde olarak satıyorsa **gelişmiştir.** Dışarıya hammadde satan ülkeler ise gelişmemiştir.

*** **Nüfusun yapısı bakımından üç tür ülke vardır.**

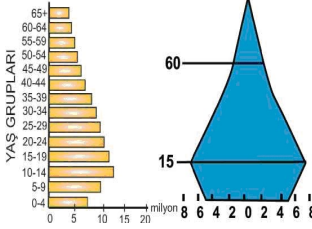
1. Nüfusunu artırmaya çalışan (Gelişmiş) Örn Almanya
2. Nüfusunu azaltmaya çalışan (Gelişmemiş) Örn Afrika ülk.
3. Nüfusunun kalitesini (niteliğini) artırmaya çalışan, gelişmekte olan ülke. Örn: Türkiye, İran...

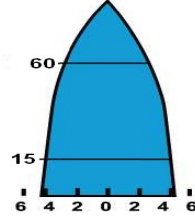
Düzgün bir üçgene benzeyen bu piramit, yüksek doğum ve ölüm oranlarına sahip ülkelere aittir. Sanayi Devrimi öncesi toplumların çoğu bu piramit örneğini yaşamıştır. İngiltere'nin 1881, Hindistan'ın ise 1961'deki piramitleri bu şekildedir. Günümüzde ise Bangladeş gibi yüksek doğum ve ölüm oranlarının yaşandığı **geri kalmış** ülkelerde görülmektedir.

Bu tür piramitler, İran ve Nijerya gibi **gelişmekte olan** **ülkelerde** görülmektedir. Doğum oranı yüksektir. Ölüm oranı ise düşmeye başlamıştır.

Nüfus artış hızı yüksek olan ancak son yıllarda **doğum oranının hızla düştüğü** ülkelere ait nüfus piramididir. Ülkemizde nüfus planlamasından sonra görülmeye başlamıştır.

Arıkovanı şeklindeki nüfus piramididir. Doğum ve ölüm oranları çok düşüktür. Bu ülkelerde doğum oranı artık kontrol altına alınmıştır. İngiltere ve İsveç gibi **gelişmiş Avrupa ülkeleri** buna örnektir.

*****Nüfus sayımları** bir ülkedeki nüfusun miktarı, niteliği, ekonomik faaliyetlere göre dağılımı, yaş grubu ve cinsiyet yapısı gibi özelliklerin bilinmesi gerekir ki ileriye dönük bir kalkınma planı yapılabilsin. Eskiden daha çok asker sayısını ve vergi gelirleri için nüfus sayımı yapılmıştır. Modern nüfus sayımlarının yapılmasının nedeni **nüfusun niteliklerini** tespit etmektir. Çünkü ülke kaynaklarının doğru kullanılmasında ve kalkınma önceliklerinin belirlenmesinde nüfusun niteliklerinin bilinmesi önemlidir.

*****Nüfus sayımları sonucunda nüfusa ait şu bilgilere ulaşılır:** *Ülkenin nüfus miktarı *Yaş grupları *Kent ve kırsal nüfusu *Nüfusun eğitim durumu *Nüfusun mesleklere göre dağılımı *Nüfusun cinsiyet durumu *Nüfus hareketleri

*** **Gelişmemiş** ülkelerde doğal nüfus artışı (doğum) yüksektir. **Gelişmiş** ülkelerde ise doğum oranı az olduğundan doğal nüfus artışı düşük hatta eksidedir. Buralarda nüfus artışı daha çok göçlerle olur.

*** Doğumlarla olan nüfus artışına **doğal nüfus** artışı, denir. **Gerçek nüfus** artışında ise doğumların yanında göçler de hesaplanır. Bir ülkede gerçek nüfus artışı, doğal nüfus artışından az ise o ülke başka ülkelere göç veriyor demektir.

*** Bir ülkede nüfus artış hızı kalkınma hızından fazla ise; Ülke gelişemez, kişi başına düşen milli gelir azalır, işsizlik olur, iç ve dış göçler olur, tasarruflar azalır...

*** **Nüfus artışı ile nüfus artış hızı** aynı şey değildir. Bir örnekle açıklamak gerekirse 1990lı yıllardan sonra ülkemizde nüfus artış hızı düşmüştür, fakat nüfus artmaya devam eder. Eskiden %4 oranında artıyorsa artık %2

TYT COĞRAFYA ÖZET

oranında artıyordu. Bir ülkede nüfus artış hızının yıldan yıla düşmesi orada nüfusun azaldığı anlamına gelmez.

*** Gelişmemiş ülkelerde nüfus ciddi bir sorundur. Çünkü nüfusun beslenme, barınma, eğitim, sağlık gibi **temel ihtiyaçları** karşılanamaz.

*** Dünya nüfusunda 3 büyük sıçrama dönemi olmuştur.

1. İnsanların **alet yapımını** keşfetmesiyle,
2. **Yerleşik hayata** geçince,
3. **Sanayi İnkılabı** ile gerçekleşmiştir.

*** 0-15 yaş **Genç**, 15-64 **Olgun**, 65 üstü ise **yaşlı** nüfustur.

*** Bir ülkede üretimi yapan, ekonomiye katkı sağlayan olgun nüfustur. Fakat olgun nüfusun hepsi çalışamaz. (İşsizlik gibi sebeplerle) Çalışan nüfusa **Faal (Aktif) Nüfus** denir.

*** Genç ve Yaşlı nüfusun oluşturduğu gruba **Bağımlı Nüfus** denir. Bir ülkede nüfusun bağımlılık oranı yüksek ise o ülke gelişmemiştir.

TÜRKİYE İLE İLGİLİ BAZI ÖNEMLİ BİLGİLER

KARADENİZ BÖLGESİ

*** Her mevsim yağışlıdır. (Yağış rejimi düzenli) Bitki örtüsü karışık ormandır. Özellikle dağların yüksek olması ve denize paralel uzanması yağışı artırır.

*** Ülkemiz **ormanlarının** bölgelere göre oran olarak dağılımında Karadeniz %27'lik payla ilk sırada yer aldığı görülür. Bölgenin orman bakımından zengin olmasının sebebi, nemli iklim şartlarıdır.

*** Karadeniz bölgesindeki nüfusun **dağınık yerleşme** özelliği göstermesindeki en önemli etken, bölgedeki tarım alanlarının az olması, yeryüzü şekillerinin çok engebeli olması ve suyun her yerde bol miktarda bulunmasıdır.

*** Bir limanı iç kesimlere bağlayan ne kadar çok yol varsa, önemi de o denli artar. (Hinterlandı geniştir) Karadeniz'deki **limanların hinterlandı dardır** Bu durumun sebebi yer şekillerinin dağlık olmasıdır.

*** Karadeniz'in iç kesimleri ile kıyı kesimleri arasında, iklimde, bitki örtüsünde, yerleşmede, tarım çeşitliliğinde büyük farklar vardır. Bunun sebebi **dağların uzanış yönüdür**.

*** Karadeniz'deki tek doğal liman Sinop limanıdır. Sinop aynı zamanda Tombolo özelliği gösterir. Ancak Sinop limanı Samsun limanı kadar gelişmemiştir. Bunun sebebi, diğer bölümlerle ulaşımının yetersiz oluşu ve hinterlandının dar oluşudur.

*** Toprak kaymasının (**heyelan**) en fazla olduğu bölgemiz, Karadeniz Bölgesi'dir. (Aşırı eğim ve yağış olduğundan)

*** Doğu Karadeniz Türkiye'nin en çok göç veren bölümüdür. Dağlık olması sebebiyle tarım imkânlarının sınırlıdır.

*** Tarımda **makineleşme**, köyden kente göçü hızlandırıcı bir etkidir. Ancak bu genelleme Karadeniz bölgesi için geçerli olamaz. Çünkü orada tarımda makine kullanılmaz.

*** Karadeniz Bölgesi'nin bazı kesimlerinde **narenciye tarımının (Turunçgil)** yapılabilmesini sağlayan etken, bölgenin bu bölümlerinde Akdeniz ikliminin görülmesidir. (Rize çevresi)

*** Orta Karadeniz'de (Samsun çevresi) dağların yükseltisi az olduğundan dolayı yağış azdır.

*** Ülkemizde **Kırsal nüfus yoğunluğunun** en fazla olduğu yer Doğu Karadeniz'dir. (tarım ve yer şekilleri)

*** Bağıl nem ve bulutluluk oranının en fazla olduğu, güneş enerjisinden yararlanma imkânının en az olduğu bölge Karadeniz'dir.

MARMARA BÖLGESİ

*** Marmara Bölgesi'nin güney kıyılarında zeytin yetiştirildiği halde, kuzey kıyılarında yetişmez. Sebebi; kuzeyinde kış sıcaklığının düşük olmasıdır.

*** Marmara Bölgesi **bitki türünün en fazla** olduğu bölgedir. Bunun nedeni; iklim çeşitliliğinin en fazla olmasıdır. (Zeytin, Mısır, Ayçiçeği, Buğday gibi...)

*** **Yükseltisi en az olan**, enerji tüketiminin, endüstri, nüfusun ve kentleşmenin en fazla olduğu bölge Marmara Bölgesi'dir.

*** **Turizmin** en çok geliştiği bölgedir.

*** Marmara Bölgesi'nin fazla nüfuslanmasının sebepleri; endüstri ve ulaşımın gelişmişliğidir. (Göç alması)

*** Marmara Bölgesi'nde **ekili ve dikili toprakların** yüzölçümüne göre fazla olmasının sebebi yer şekillerinin sade olmasıdır.

EGE BÖLGESİ

*** **Dağların denize dik uzanması** bir takım sonuçları beraberinde getirir. Örnek olarak denizden 100 km içerde olan Nazilli'de turuncgillerin yetişmesi, Ege kıyılarının girinti çıkıntısının çok fazla olması verilebilir.

*** En büyük ihracat limanımızın **İzmir** olması, Ege Bölgesi'nin tarımda Türkiye ekonomisine katkısının fazla olduğunu gösterir. (**Hinterlandı geniştir**)

*** Kıyı Ege bölümünde dağların uzanışı, ulaşımı olumsuz etkilememiştir. Bu yüzden yol yapım maliyeti daha düşüktür.

TYT COĞRAFYA ÖZET

*** Ege Bölgesi'nde (Genç arazi ve fay hatları) **termik ve jeotermal** enerji kaynakları vardır.

*** Muğla da (**Menteşe Yöresi**) nüfus yoğunluğu azdır. (Dağlık olması) Turizme bağlı olarak mevsimden mevsime nüfus değişir.

AKDENİZ BÖLGESİ

*** Antalya bölümü ve adana bölümü olarak ikiye ayrılır. **Antalya bölümü** dağlık ve arazi karstik olduğu için nüfus seyrek. Yazın turizme bağlı nüfus artar. **Adana bölümünde** ise hem tarım (Çukurova) hem sanayi (İskenderun, Adana, Mersin) geliştiği için nüfus yoğundur. Adana'ya tarımdan dolayı mevsimlik işçi göçü vardır.

*** Akdeniz Bölgesi'nde **turfanda meyve ve sebzeçilik (Seracılık)** çok gelişmiştir. (kış sıcakları yüksek ve güneşli gün sayısının fazladır)

*** **Çukurova'da** nüfusun yaz mevsiminde artmasının nedeni; tarım işçilerine olan gereksinimin artmasından dolayı bölgeye olan göçtür.

*** Zirai yönden Adana bölümünün Antalya bölümünü geçmesinin sebebi, alüvyon ve geniş tarım alanlarının olmasıdır.

*** Eğridir gölü fazla sularını yeraltından Aksu'ya verdiği için bir tatlı su gölüdür. (**Gideğeni olan gölün suları tatlıdır.**)

*** Tarım alanlarından bir **yıl içinde birden çok ürün alma** bakımından en elverişli bölgemiz Akdeniz Bölgesi'dir. Bu durumun sebebi sıcaklıkların yüksek olmasıdır.

GÜNEY DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

*** Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde belirgin bir kuraklığın görülmesinin sebepleri; alçak enlemler arasında yer alması, deniz etkisinden uzak olması, güneyden gelen sıcak hava kütlesine açık olmasıdır.

*** Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde nüfus yoğunluğunun daha çok Mardin eşiği ve Toroslarm eteklerinde yoğunlaşmasının asıl sebebi iklim özelliklerinin daha elverişli olmasıdır. (yağışların fazla olması)

*** Güneydoğu Anadolu'da **buharlaştırmanın şiddetli olması**, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni diğer bölgelerden ayıran bir özelliktir.

*** Nüfusu en az olan bölgemiz Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Ancak **Nüfus yoğunluğu oldukça fazladır**. Bunun sebebi alanının küçük olmasıdır.

*** Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde **GAP** sonucunda sulama imkânı ve tarımda verimin artışı sağlanacaktır. GAP projesinin gerçekleşmesi sonucunda ürün çeşidi ve verim artacak, diğer bölgelerden bölgeye göç başlayacak,

hammaddesi tarımsal ürünlere dayalı endüstri gelişecek, nüfus ve nüfus yoğunluğu artacaktır.

**** Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin **tarımda en çok sulamaya ihtiyaç duyulan bölge** olmasının sebebi yazlarının çok sıcak geçmesidir.

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

***Yüz ölçüm bakımından **en geniş** bölgedir. Bu yüzden Aritmetik Nüfus Yoğunluğu en az olan bölgedir.

*** Sebze ve meyvenin en **geç olgunlaştığı** bölgedir. Bunun sebebi yazın geç başlamasıdır.

*** Meyve ve sebzeçilik alanında ülke ekonomisine en az katkısı olan bölgemizdir. (Yükseltiden dolayı düşük sıcaklık)

*** Yıllık **sıcaklık farklarının** en fazla olduğu bölgemizdir.

*** Doğu Anadolu Bölgesi'nin ülkemiz ekonomisine en büyük katkısı **hayvancılıktır**. Özellikle Erzurum – Kars bölümünde yaz yağışlarından dolayı büyükbaş hayvancılık diğer yerlerde küçükbaş hayvancılık.

*** Aritmetik nüfus yoğunluğu Türkiye ortalamasının altında olduğu halde, tarımsal nüfus yoğunluğunun Türkiye ortalaması üzerindedir. Bunun nedeni yeryüzü şekillerinin çok engebeli olması, yükseltinin fazla olması ve tarım alanlarının çok az olmasıdır.

*** Doğu Anadolu Bölgesi'nde tahıllar içinde en fazla arpa yetiştirilir. Bunun nedeni arpanın soğuğa karşı daha dayanıklı olması, yetiştirme süresinin daha kısa olması ve hayvanlara yem olarak kullanılmasıdır.

*** Maden yönünden en zengin bölgemizdir. Maden bakımından en zengin bölüm **Yukarı Fırat** bölümüdür. (Elazığ Malatya çevresi)

***Kuzeydoğu Anadolu'da çayır ve otlakların geniş yer tutması, yaz mevsiminin yağışlı geçmesi, tarıma elverişli düzlüklerin az olması, yaz mevsiminin tarla tarımı için kısa olması gibi nedenler **büyükbaş hayvancılığın** yaygınlaşmasına neden olur.

*** **İğdir Ovası** etrafı yüksek dağlarla çevrili olduğu ve ortalama yükseltisi az olduğundan Pamuk yetişir. Ancak; Turunçgil ve zeytin yetişmez. (Bu bitkiler kış soğuklarından etkilenir)

İÇ ANADOLU BÖLGESİ

*** Tarım topraklarının geniş olmasına rağmen İç Anadolu'da ürün çeşidinin az olmasının sebebi iklimin elverişsiz olmasıdır. (Yazların kurak geçmesi)

***İç Anadolu bölgemizin kıyı bölgelerimize göre daha az nüfuslanmış olmasının sebepleri yağışların yeter-

TYT COĞRAFYA ÖZET

sizliği, kışların uzun ve sert geçmesi, ürün çeşidinin azlığı ve gelir kaynaklarının sınırlı oluşudur.

*** **Kerpiç**, yıllık yağışın az olduğu yerlerin yapı malzemesi olduğuna göre kerpiçten yapılmış evlerin en çok iç Anadolu'da bulunması beklenir.

*** **Kırkikindi** diye bilinen konveksiyon yağışları en çok iç Anadolu bölgesinde görülür,

*** iç Anadolu Bölgesi ikliminde yaz kuraklığının erken başlaması tarıma olumsuz etki yapar.

*** Türkiye'de **seracılığın** diğer bölgelerden çok Ege ve Akdeniz bölgelerinde yoğunlaşmasının nedeni seracılığın bu bölgelerde daha ucuza yapılabilmesidir. (Kış ılıklığı ya da güneşli gün sayısının fazla olması)

*** **Makinele tarım**, Marmara, İç Anadolu ve Ege bölgelerinde yaygınlaştığı halde Karadeniz Bölgesinde ve doğu Anadolu'da yaygınlaşmamıştır. Bunun nedeni yer şekillerinin makine kullanımına elverişli olmamasıdır.

*** Türkiye'deki akarsulardan özellikle enerji üretimi, sulama ve kullanma suyu sağlama alanlarında yararlanılmaktadır.

*** **Bor ve krom** Türkiye'de çıkarılan ve dünya çapında önemli olan madenlerdir.

*** Bölge yüzölçümüne göre **ekili dikili** alanın en az olduğu bölge Doğu Anadolu ve Karadeniz, en çok olduğu bölge ise Marmara'dır. (Sebebi yer şekilleri)

***Doğu Anadolu Bölgesi yağış bakımından iç Anadolu bölgemizden daha elverişlidir. Sebebi ise yükseltinin fazlalığıdır.

*** Türkiye'de tarım **hasadının en geç başladığı** bölge Doğu Anadolu bölgesi, en erken başladığı bölge Akdeniz Bölgesi'dir. (Sıcaklık)

*** Bölgelerimizin **yüzölçümlerine** göre büyükten en büyüğü Doğu Anadolu en küçüğü ise Güneydoğu Anadolu'dur.

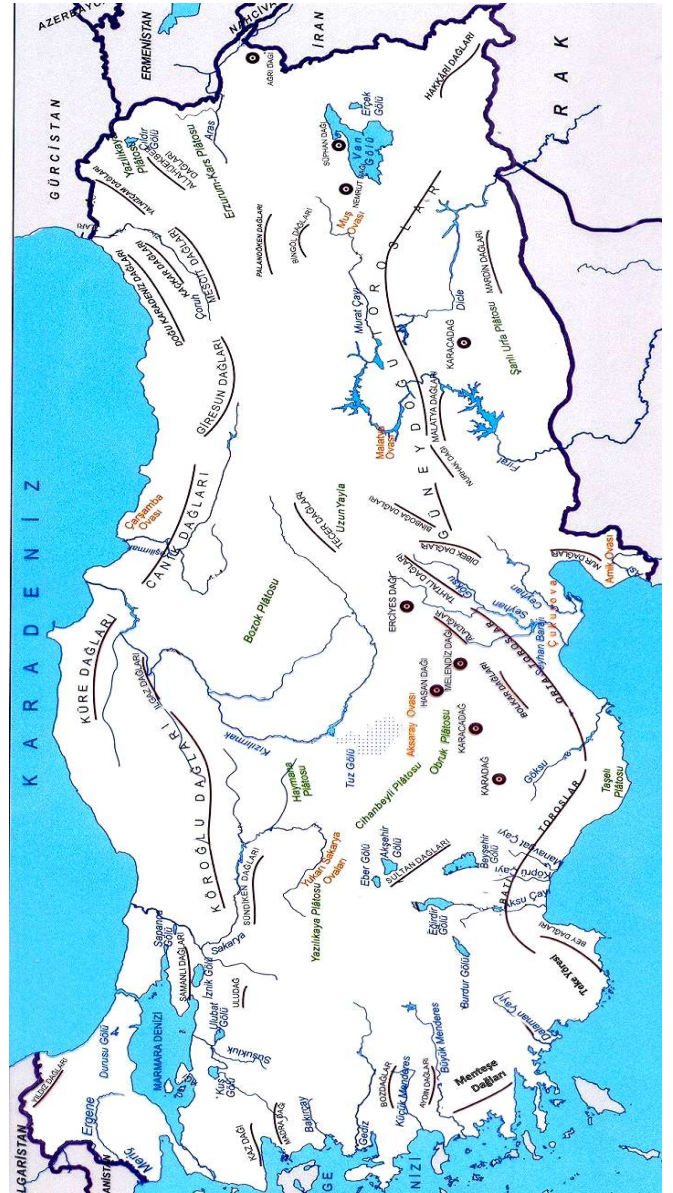
*** **Ulaşım**da en ucuz denizyolu ve demiryoludur.

*** **Okyanuslar** büyüklüklerine göre Büyük okyanus (Pasifik), Atlas Okyanusu (Atlantik) ve Hint Okyanusu şeklinde sıralanır.

*** Ülkemizde en çok görülen doğal afet deprem, sel ve heyelandır.

*** **Tsunami** okyanusta oluşan dev dalgalardır. Volkanizma, deprem, deniz içindeki heyelan tsunamiye sebep olabilir. Özellikle Japonya ve Endonezya çevresinde görülür.

www.teknerhoca.com

*** **Erozyon**; toprağın üst kısmının aşınmasıdır. Erozyona uğrayan toprak bir müddet sonra verimsizleşir. Böylece artık o toprakta tarım zorlaşır.

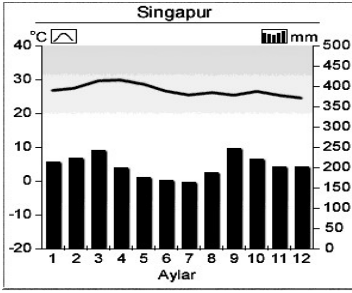
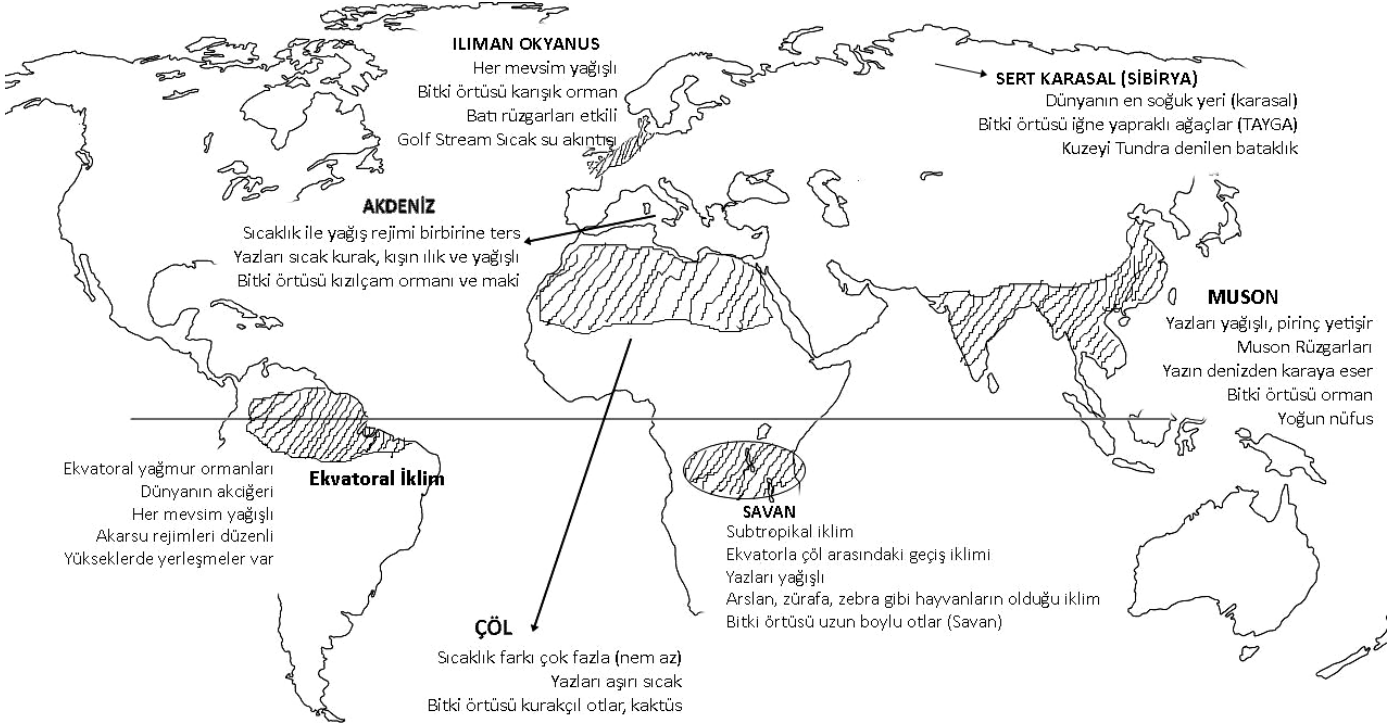
*** Bitki örtüsünden yoksunluk, ani yağışlar, anız yakma, toprağı eğim yönünde sürme, toprağı aşırı işleme gibi faaliyetler erozyonu artırır. Erozyona karşı en etkili çözüm ağaçlandırmadır.

*** **Heyelan** ise toprağın kaymasıdır. Aşırı eğim ve aşırı yağış heyelana sebep olur. Ülkemizde özellikle ilkbahar mevsiminde Karadeniz'de heyelanlar olur. Bunun sebebi karların erimesidir. Ağaçlandırma heyelanı önlemez.

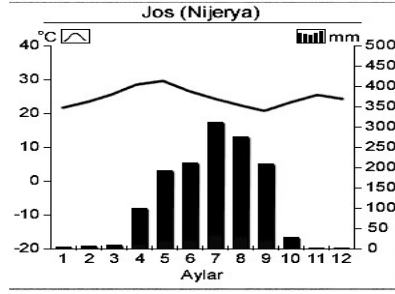
*** Heyelan sonunda 'heyelan set gölleri' oluşur. Karadeniz'deki göllerin bir kısmı böyle oluşmuştur. Abant, Yedigöller, Tortum, Sera gibi...

*** Ülkemizde **volkanizma** Van Gölü'nün kuzeyi ile Tuz Gölü'nün güneydoğusunda yoğunlaşmıştır. Van Gölü Volkanik set gölüdür.

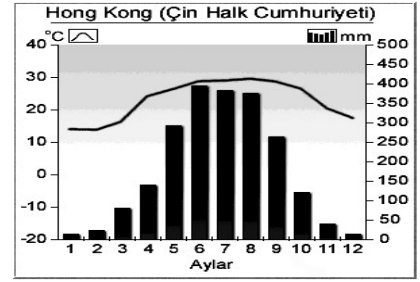
TYT COĞRAFYA ÖZET

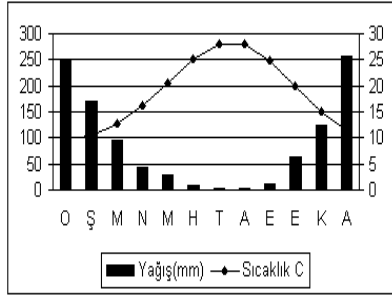
EKVATORAL

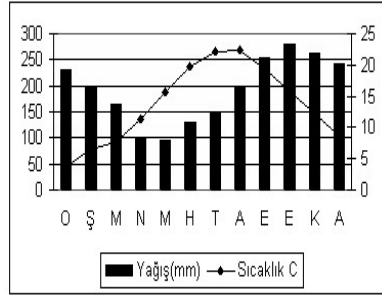
SAVAN (SUBTROPİKAL)

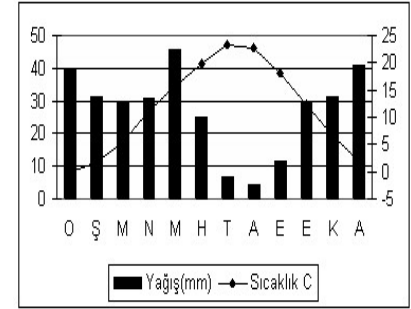
MUSON

AKDENİZ

ILIMAN OKYANUS

BOZKIR (ILIMAN KARASAL)

*** Her mevsim yağışlı olan iklimler: Ekvatorial, Ilıman Okyanus

*** Yazları yağışlı olanlar: Muson, Savan, Karasal

*** Kışları yağışlı olan: Akdeniz

*** Her iklimin kendine ait bitki örtüsü vardır. Bir yerin bitki örtüsüne bakarak oranın iklimi hakkında fikir yürütebiliriz.

*** Ekvatorial iklimin yağmur ormanları, muson ikliminin orman, Ilıman Okyanus'un karışık orman, Sert karasal iklimin iğne yapraklı Orman (Tayga) bitki örtüsüdür.

*** Bozkır (step) ilkbahar yağışlarıyla yeşeren yazın kuruyan otlardır. Bozkır alanlarında küçükbaş hayvancılık yaygındır. Orta Asya, İç Anadolu Gibi denizden uzak yerlerde görülür.

*** **En fazla yağış** İç Anadolu... İlkbahar, Erzurum Kars... Yaz Karadeniz... Sonbahar, Ege Akdeniz... Kış

*** Tundra iklimi kutba yakın bölgelerde kışın 8-10 ay donmuş halde yazın birkaç ay sıcaklık artı değerlere geçince bataklık halini alan iklimdir.

*** Ekvatorial, savan ve karasal iklimlerde yağış Konveksiyonel (yükselim) şeklindedir.

AKARSULAR: ülkemizde akarsuların şekillendirici etkisi yaygındır. Akarsular eğimli arazide hızlı akıştkan zaman asırdır. Bu yerde yavaş akıştkan zaman biriktirir.

"ASINDIRMA SEKTİLERİ":

1. Yıllar: Akarsıyan akıştkı yotadır. Çemik wadi, Boğaz wadi gibi çeşitler vardır. Akdenizde kalıkenli arazide "kanyon" wadi (bosomaklar çekimde) oluşur. Çekim ve kırıltı kanyon bunun orneğidir.
2. Mevdeler: Akarsıyan düz yerlerde salınım yapıpda akmasıdır.
3. Dev kazan: Selaletim olduğu yerde oluşan osmadır.
4. Peribacaları: Volkanik arazide sel solumun yumuşak yerler asırdır sert yerler asırdır. Peribacaların oluşmasında rüzgarlar dolaylı etkiye sahiptir.

"AKARSU BİRTİKTİRME SEKTİLERİ": Akarsıyan birikim yapabilesinin ilk şartı akarsıyan yatak eğiminin azalması gerekir.

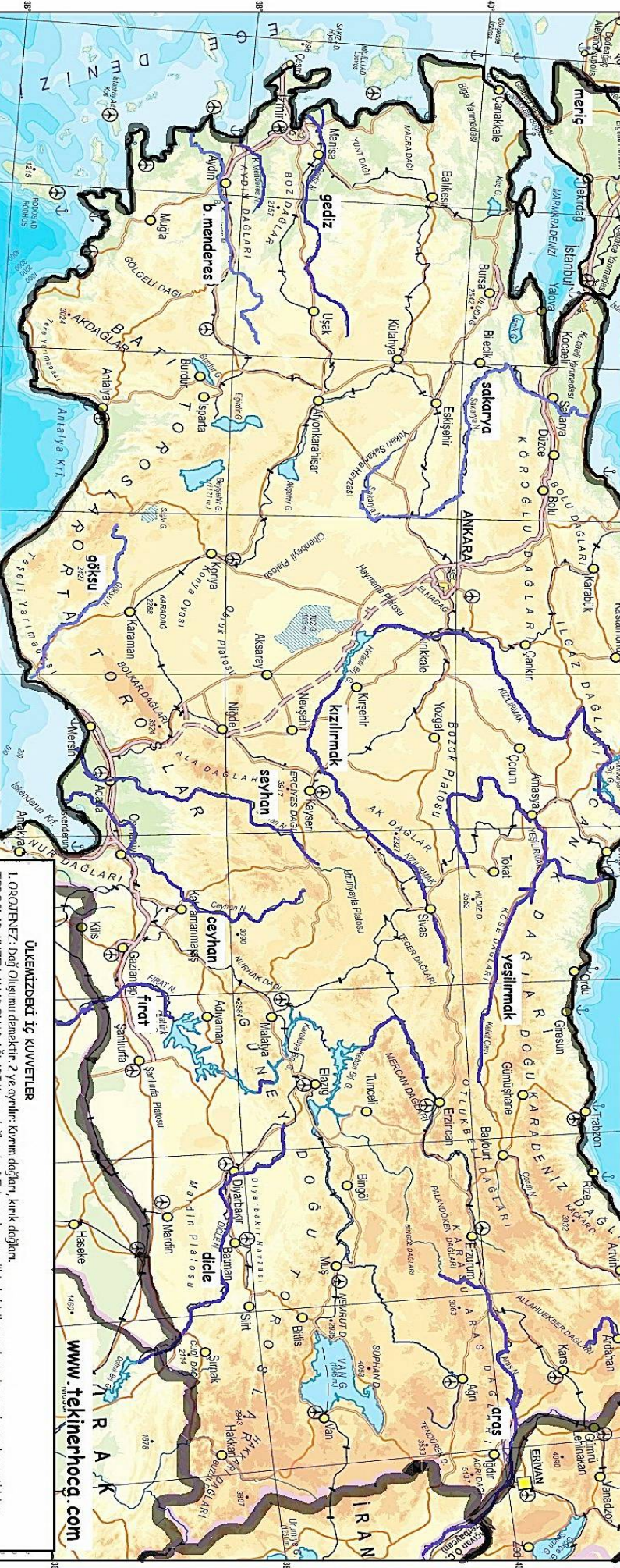
En yaygın birikim şekli "OVA" dır. Ovalar "birikim konisi", "birikim yelpazeası", "düz eteği ovası", "düz iç ovası" gibi çeşitler vardır. İç bölgeledeki şehrilerin büyük bölümü ovalar üzerinde kurulmuştur. Kıyıda ise "Delta ovaları" oluşmuştur.

"SEKİ (tarco)" ile "MENDERES" akarsıyan hem aşınım hem birikim şeklidir.

DALGALARIN OLUŞTURDUĞU SEKTİLER:

ASINIM SEKTİLERİ: Dalgalar kıyılarda vurdıkça aşındırır. Bunun sonucu yüksek, dik ve uçurumlu kıyılar oluşur. Buna "FALİZ" denir. Özellikle Batı Karadeniz ve Akdeniz kıyılarında yaygındır.

BİRTİKTİRME SEKTİLERİ: Dalgaların biriktirmesiyle plajlar ve kumullar oluşur. Bu kumullar bir kırt zayırlı kıyır ve orada bir göl oluşur. Buna "LAGÜN" denir. Büyükçekmece ve Kızıldere gibi göller ile Tekos gölü buna ornekler. Daha önce ada olan bir yerin dalgaların biriktirdiği kumullarla kıyır boğınmasına "TOMBOL" denir. Kıyıdağın yınmadığı ve Sınop bu şekilde oluşmuştur.

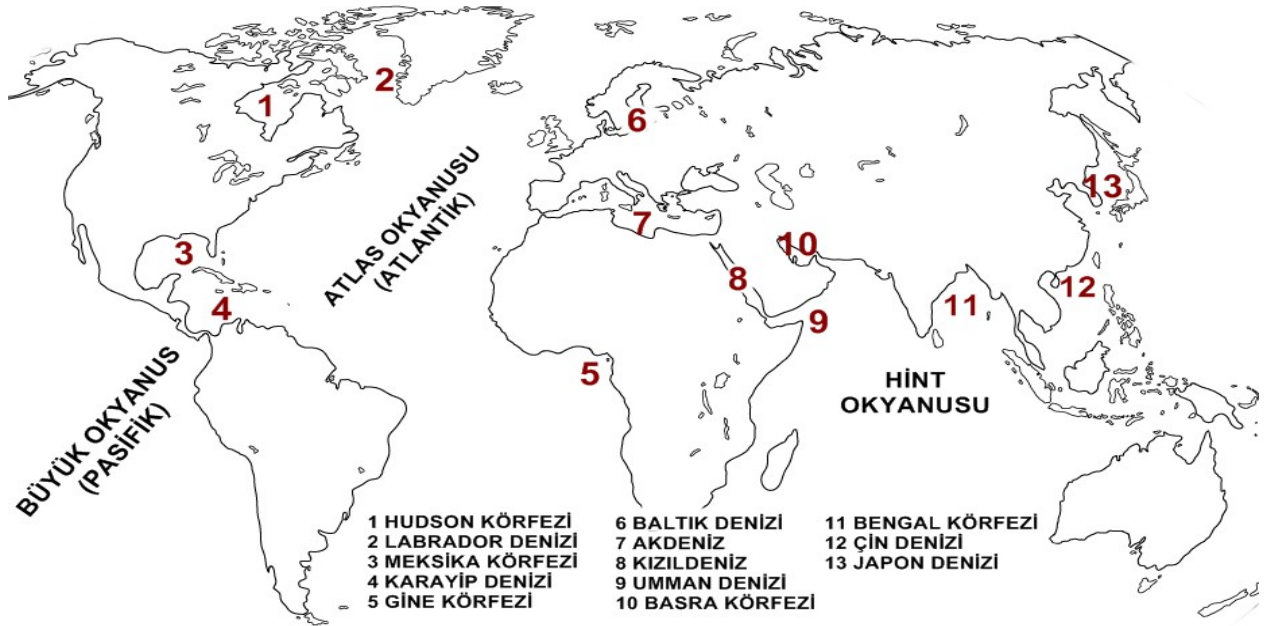
KARSTİK SEKTİLER: Kireç taşı "KALKER" kayatuzu, alçrakas gibi suyla temas edince eriyebilen taşlara karstik taş, bunların oluşturduğu şekillere karstik şekiller denir. Antalya Emel, Burdur Karstik Ovaları Karstik erime sonucu oluşmuştur. Bu tür ovalarda "POLYE" ovaları denir. Karstik şekiller özellikle Akdeniz'de Batı Toroslar üzerinde yaygındır. Karstik Aynına sonucu Mağara (Tırsıy, Karahin), Obruk (Zemir Çehem), Dolin, Uvalı Lapyalar oluşur. Bunlar taşların erimesi sonucu oluşan çukurluklardır. KARSTİK BİRTİKTİRME SEKTİLERİ ise kirecin çökmesiyle oluşur. Traverten, Sankır, Dikri gibi...

DELTA OVASI: Akarsıyan getirdiği Linyonların deniz içinde biriktirmesiyle oluşur. "ÇUKURKÖY" Seyhan ve Ceyhan nehrinin "BARRA" kırmakmak in "ÇARŞAMAĞA" Ovası da Yaşlırmak in getirdiği alüvyonlar ile oluşmuştur. Delta Ovasını Oluşturan için Kıyıda aşınım ve dal-ğıt olayını önlemesi gerekir. Batı Akıyır ve Trakya kıyılarında bu Yüzden delta ovaları oluşmuştur. Sakarya nehrinin kıldığı yerde Delta gelişmiştir. Bunun sebebi Karadeniz'den Akdeniz'e doğru akıştkan ovalar ise Genelde tektonik ovalardır. İç Bölgeledeki ovalar ise Genelde tektonik ovalardır. Erzinon, Mug, Konya, Malatya gibi ovalar bu türdendir.

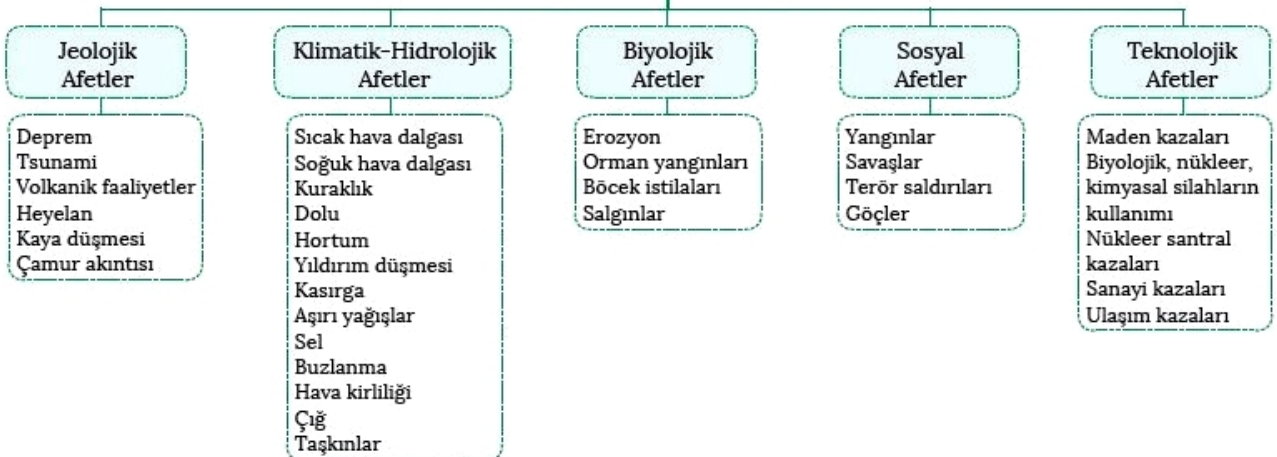
ÜLKEMİZDEKİ İÇ KUVVETLER

1. OROJENEZ: Dağ Oluşumunu denektir. 2. Ye gımlır. Kıvrım dağları, kırık dağları, TOROSLAR, KIZILIRMAN ANADOLU DAĞLARI Kıvrım dağlarıdır. Deniz ve okıyus dibiinde biriken matnzaneler yan boarınların etkisine uğrasa (volandardan sıkıştırılınca) esasık yapıda ise kırılır. Böylece Kıvrım Dağları oluşur.
2. EPEJENEZ: BOZDAĞLAR, AYDIN DAĞLARI gibi dağlar ise kırıklı dağlardır. Deniz ve okıyus dibiinde biriken matnzaneler esasık yapıda değişir yan boarınların etkisine uğradığı zaman kırılır. Kırılma sonucu yükselir kalan yere "HORST" olrkta kalan yere "GRABEN" denir. Kırılma hatlarına ise FAY denir. Eğim dağları HORST, Eğim ovaları ise GRABEN dır. Bu tür dağlar ve ovalar, Aynada ise aşınım sonucu oluşmuştur. İskandınayda da bu türdağlar erimesinden dolayı her yıl yükselmektedir.
3. KAYSEİ ERİYES, BURSA ULUDAĞ AĞRI, NEMUT, SÜPHAN gibi dağlar ise "VOLKANİZMA" sonucu oluşmuştur.
4. DEPREMLER: Karadenizdeki dağların güneyi boyunca uzanan "KÜZEY ANADOLU FAY", Egele doğu batı yönünde uzanan "BATI ANADOLU FAY", İskenderun Körfezinde boğayıp Güneydoğu Toroslar boyunca devam eden GÜNEY ANADOLU FAY'ı bildirir.

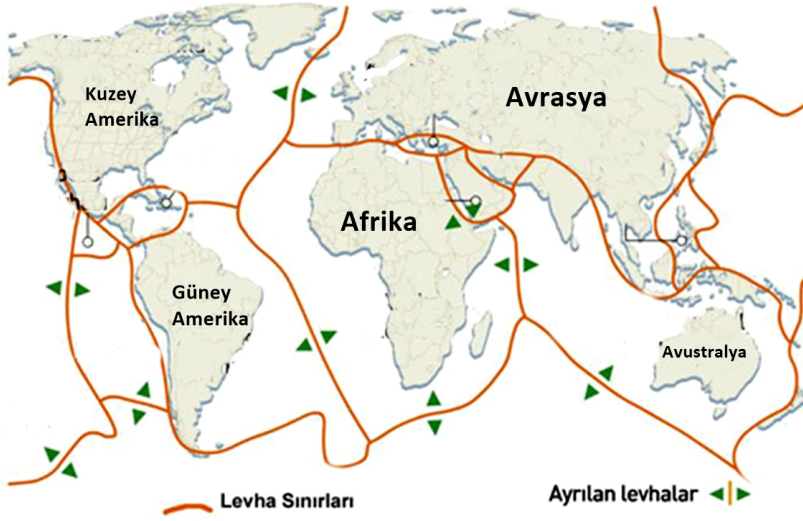
TYT COĞRAFYA ÖZET

AFETLER

TYT COĞRAFYA ÖZET

Yerkabuğu iç içe geçmiş parçalardan oluşur. Bu parçaların her birine **LEVHA** adı verilir.

Levhalar magma üzerinde hareket ederler. Teoriyi Alfred Wegener adlı bir Alman bilim adamı ortaya atmıştır. Bu yüzden bu teori Wegener Kuramı olarak da bilinir. Dünya haritasının bir yapboz şeklinde olması bu teoriyi ispat eder.

Levha sınırlarında, fay hatları (kırık hatları), volkanizma, depremler, kaplıcalar, genç dağlar gibi özellikler görülür.

1.YERKABUĞU: En üstte bulunan tabakadır. İkiye ayrılır.

SİAL: En üstteki katı kabuktur.

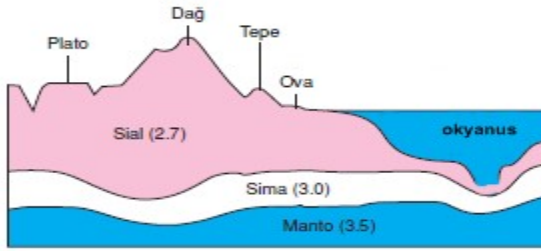
Kıtaların altında kalın okyanusların altında incedir.

SİMA: Sial'in altında bulunan sıvı tabakadır.

Kıtaların altında ince okyanusların altında kalındır.

2. MANTO: Magma da denir. İç kuvvetlerin merkezidir.

3. ÇEKİRDEK: Yerin merkezidir.

KAYAÇLAR

Yerkabuğu, bir veya birden fazla mineralden oluşmuş, farklı sertlikteki kayalardan meydana gelmiştir. Yer kabuğunu meydana getiren kayalar oluşum özelliklerine göre sınıflandırılabilir.

a. Püskürük (Magmatik - Katılaşım) Taşlar

– İç püskürük (Granit)

– Dış püskürük (Andezit, Bazalt, volkan tüfü)

b. Tortul Taşlar

Bu taşlar bir yerde birikme ve katılaşma ile oluşurlar. İçlerinde fosil bulundurulabilirler ve tabakalı yapıya sahiptirler.

– Kimyasal tortul (Kireç taşı - Alçı taşı - Kaya tuzu)

– Fiziksel tortul (Çakıl taşı - Kum taşı)

– Organik tortul (Kömür - Mercan - Linyit)

c. Başkalaşım (Metamorfik) Taşlar

Püskürük ve Tortul taşların sıcaklık ve basınç altında değişmesiyle oluşurlar.

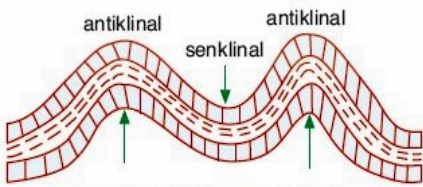
– Kalker Mermer olur.

– GranitGneys olur.

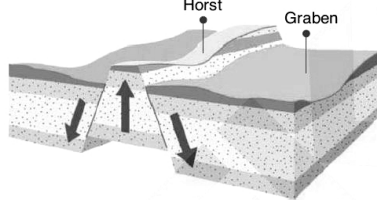
*** Dünya bugünkü görünümünü kazanıncaya kadar birçok evreden geçmiştir. Bu evrelerin her birine **jeolojik zaman** denir.

*** 1. Jeolojik zamanda taşkömürü oluşmuştur. 3. Zaman ise petrol, tuz, bor, linyit gibi madenler oluşmuştur. Ülkemizdeki arazilerin çoğu 3. Zaman arazileridir. Ülkemizde en yaygın bulunan maden linyit'tir. Yaklaşık 58 ilde linyit yatakları vardır. Ege'nin çökmesi, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının oluşması ise en son dönemde 4. Zaman meydana gelmiştir.

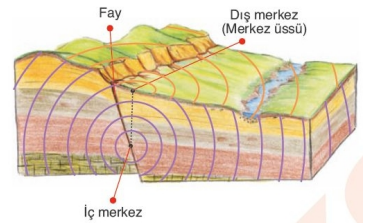
*** Bir yerin oluşumu ne kadar eski ise orada deprem, volkan, fay hattı, kaplıca gibi coğrafi olayların görülme ihtimali o kadar düşüktür. Çünkü arazi oluşumunu tamamlamış, iyice yerine yerleşmiştir. Örneğin İskandinav Ülkelerinde, Almanya'da kaplıcaların olmaması buraların eski arazi olduğuna delildir. Ülkemizde ise tespit edilen 1008 adet Kaplıca vardır. Bu da ülkemizin genç oluşumlu olduğunu, levha sınırında olduğunu yerkabuğunun halen hareketli olduğunu gösterir.

Kıvrılma

Kırılma

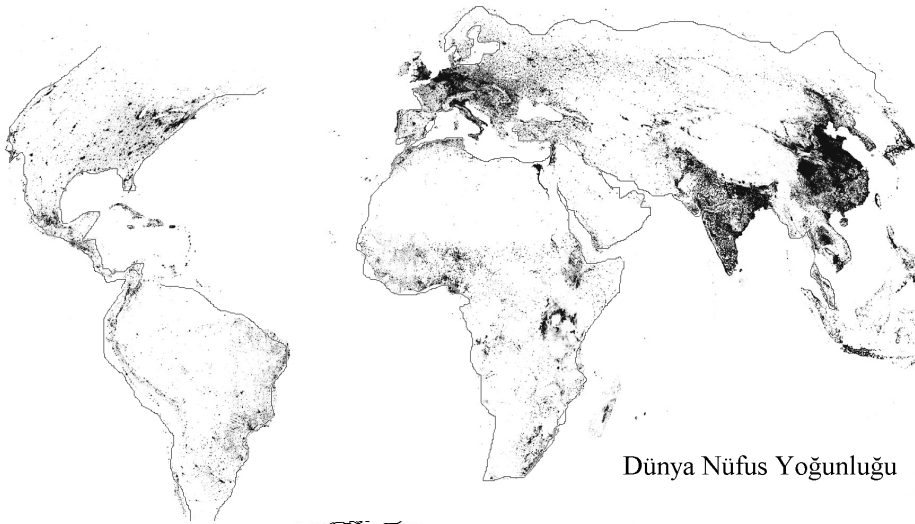
Depremler

*** **Orojenez** Dağ oluşumu demektir. Alp Himalaya ve ülkemizdeki Toros ve Kuzey Anadolu dağları kıvrılmayla oluşmuştur. Ege Bölgesindeki dağlar ve ovalar ise kırılma ile oluşmuştur. Ege'nin dağları Horst, Ovaları Grabendir.

*** Bir bölgedeki yavaş yavaş meydana gelen alçalma ve yükselme hareketine **Epirojenez** denir. Anadolu'nun yükselmesi, Çukurova'nın çökmesi, İskandinavya'nın yükselmesi epirojenez örnektir.

*** Volkanik olayların büyük kısmı levha sınırlarında ve okyanuslarda meydana gelir. Volkanik araziler verimlidir.

TYT COĞRAFYA ÖZET

Dünyanın Yoğun Nüfuslu Bölgeleri

1. Muson Asyası Hindistan Çin çevresi
2. Batı Avrupa (sanayi)
3. Kuzey Amerika'nın Doğusu (Sanayi)
4. Afrika'da Nil, Gine Körfezi, Fas Tunus çevresi

Dünyanın Seyrek Nüfuslu Bölgeleri

1. Kutuplar, Sibirya, Kanada gibi soğuk bölgeler
2. Büyük Sahra, Arabistan, Avustralya, Orta Asya'daki çöl bölgeleri
3. Kayalık, Alp, Himalaya, Tibet gibi dağlık bölgeler

